

Do not open this Test Booklet until you are asked to do so.

इस परीक्षा पुस्तिका को तब तक न खोलें जब तक कहा न जाए।

Read carefully the Instructions on the Back Cover (Page 15 & 16) of this Test Booklet.

इस परीक्षा पुस्तिका के पिछले आवरण (पृष्ठ 15 व 16) पर दिए गए निर्देशों को ध्यान से पढ़ें।

For instructions in MARATHI see Page 2 of this booklet. / मराठी में निर्देशों के लिए इस पुस्तिका का पृष्ठ 2 देखें।

INSTRUCTIONS FOR CANDIDATES

परीक्षार्थियों के लिए निर्देश

1. This booklet is a supplement to the Main Test Booklet for those candidates who wish to answer **EITHER** Part IV (Language I) **OR** Part V (Language II) in **MARATHI** language, but **NOT BOTH**.
2. Candidates are required to answer Part I and Part II **or** III from the Main Test Booklet and Parts IV and V from the languages chosen by them.
3. Questions on English and Hindi languages for Part IV and Part V have been given in the Main Test Booklet. Language Supplements can be asked for separately.
4. Use **Blue/Black Ball Point Pen only** for writing particulars on this page/markings responses in the Answer Sheet.
5. The CODE for this Language Booklet is **F**. Make sure that the CODE printed on **Side-2** of the Answer Sheet and on your Main Test Booklet is the same as that on this Language Supplement Booklet. In case of discrepancy, the candidate should immediately report the matter to the Invigilator for replacement of the Language Supplement Test Booklet.
6. This Test Booklet has **two** Parts, IV and V consisting of **60** Objective Type Questions, and each carries 1 mark :
Part IV : Language I – (MARATHI) (Q. Nos. 91 – 120)
Part V : Language II – (MARATHI) (Q. Nos. 121 – 150)
7. Part IV contains 30 questions for Language I and Part V contains 30 questions for Language II. In this Test Booklet, only questions pertaining to MARATHI language have been given. **In case the language(s) you have opted for as Language I and/or Language II is a language other than MARATHI, please ask for a Supplement (Language) Test Booklet of F Code that contains questions on that language. The languages being answered must tally with the languages opted for in your Application Form. No change in languages is allowed.**
8. **Candidates are required to attempt questions in Language II (Part V) in a language other than the one chosen as Language I (Part IV) from the list of languages.**
9. Rough work should be done only in the space provided in the Test Booklet for the same.
10. The answers are to be recorded on the OMR Answer Sheet only. Mark your responses carefully. No whitener is allowed for changing answers.
1. यह पुस्तिका मुख्य परीक्षा पुस्तिका की एक परिशिष्ट है, उन परीक्षार्थियों के लिए जो **या** तो भाग IV (भाषा I) **या** भाग V (भाषा II) **मराठी** भाषा में देना चाहते हैं, लेकिन **दोनों नहीं**।
2. परीक्षार्थी भाग I एवं भाग II **या** III के उत्तर मुख्य परीक्षा पुस्तिका से दें और भाग IV व V के उत्तर उनके द्वारा चुनी भाषाओं से।
3. अंग्रेजी व हिन्दी भाषा पर प्रश्न मुख्य परीक्षा पुस्तिका में भाग IV व भाग V के अन्तर्गत दिए गए हैं। भाषा परिशिष्टों को आप अलग से माँग सकते हैं।
4. इस पृष्ठ पर विवरण अंकित करने एवं उत्तर पत्र पर निशान लगाने के लिए **केवल नीले/काले बॉल पॉइंट पेन** का प्रयोग करें।
5. इस भाषा पुस्तिका का **कोड F** है। यह सुनिश्चित कर लें कि इस भाषा परिशिष्ट पुस्तिका का कोड, उत्तर पत्र के **पृष्ठ-2** एवं मुख्य प्रश्न पुस्तिका पर छपे कोड से मिलता है। अगर यह भिन्न हो तो परीक्षार्थी दूसरी भाषा परिशिष्ट परीक्षा पुस्तिका लेने के लिए निरीक्षक को तुरन्त अवगत कराएँ।
6. इस परीक्षा पुस्तिका में **दो** भाग IV और V हैं, जिनमें **60** वस्तुनिष्ठ प्रश्न हैं, तथा प्रत्येक 1 अंक का है :
भाग IV : भाषा I – (मराठी) (प्रश्न सं. 91 – 120)
भाग V : भाषा II – (मराठी) (प्रश्न सं. 121 – 150)
7. भाग IV में भाषा I के लिए 30 प्रश्न और भाग V में भाषा II के लिए 30 प्रश्न दिए गए हैं। इस परीक्षा पुस्तिका में केवल **मराठी** भाषा से सम्बन्धित प्रश्न दिए गए हैं। यदि **भाषा I और/या भाषा II** में आपके द्वारा चुनी गई भाषा(एँ) मराठी के अलावा है/हैं, तो कृपया **F** कोड वाली उस भाषा वाली परिशिष्ट (भाषा) परीक्षा पुस्तिका माँग लीजिए। जिन भाषाओं के प्रश्नों के उत्तर आप दे रहे हैं वह आवेदन पत्र में चुनी गई भाषाओं से अवश्य मेल खानी चाहिए। भाषाओं का परिवर्तन अनुमन्य नहीं है।
8. परीक्षार्थी भाषा II (भाग V) के लिए, भाषा सूची से ऐसी भाषा चुनें जो उनके द्वारा भाषा I (भाग IV) में चुनी गई भाषा से भिन्न हो।
9. रफ कार्य परीक्षा पुस्तिका में इस प्रयोजन के लिए दी गई खाली जगह पर ही करें।
10. सभी उत्तर केवल OMR उत्तर पत्र पर ही अंकित करें। अपने उत्तर ध्यानपूर्वक अंकित करें। उत्तर बदलने हेतु श्वेत रंजक का प्रयोग निषिद्ध है।

Name of the Candidate (in Capital Letters) : _____

परीक्षार्थी का नाम (बड़े अक्षरों में) : _____

Roll Number (अनुक्रमांक) : in figures (अंकों में) _____

: in words (शब्दों में) _____

Centre of Examination (in Capital Letters) : _____

परीक्षा केन्द्र (बड़े अक्षरों में) : _____

Candidate's Signature : _____ Invigilator's Signature : _____

परीक्षार्थी के हस्ताक्षर : _____ निरीक्षक के हस्ताक्षर : _____

Facsimile signature stamp of Centre Superintendent _____

ह्या पुस्तिकेत 16 मुद्रित पृष्ठ आहे.

MAK-23-II

चाचणी पुस्तिका कोड

प्रश्नपत्रिका II

भाग IV आणि V

मराठी भाषा पुरवणी

ही पुस्तिका उघडायला सांगेपर्यंत ती उघडू नका.

या पुस्तिकेच्या मागीलपृष्ठावरील (15 आणि 16) सूचना काळजीपूर्वक वाचा.

परीक्षार्थीसाठी सूचना :

1. ही पुस्तिका मुख्य चाचणी पुस्तिकेची पुरवणी असून ती अशा परीक्षार्थीसाठी आहे, की जे **मराठी** भाषेतील भाग चौथा (भाषा पहिली) किंवा भाग पाचवा (भाषा दुसरी) यांपैकी एकाची उत्तरे लिहू इच्छितात, दोन्हीची नव्हे.
2. परीक्षार्थींनी मुख्य चाचणी पुस्तिकेतील भाग पहिला आणि भाग दुसरा किंवा तिसरा सोडवायचा आहे आणि त्यांनी निवडलेल्या भाषेतील भाग चौथा आणि पाचवा सोडवायचा आहे.
3. भाग चौथा आणि पाचवा यांमधील इंग्लिश आणि हिन्दी भाषांवरील प्रश्न मुख्य चाचणी पुस्तिकेत दिलेले आहेत. पुरवण्या स्वतंत्रपणे मागून घेता येतील.
4. या पानावर माहिती लिहिण्यासाठी/प्रतिक्रिया नोंदवण्यासाठी फक्त निळे/काळे बॉल पॉइंट पेनच वापरा.
5. या भाषा पुस्तिकेचे कोड **F** आहे. उत्तर पत्रिकेच्या बाजू-2 वर छापलेले कोड आणि या भाषा पुरवणी पुस्तिकेवरील कोड एकच आहे, याची खात्री करून घ्या. जर काही विसंगती असेल तर परीक्षार्थींनी ती ताबडतोब पर्यवेक्षकास दाखवावी आणि भाषा पुरवणी पुस्तिका बदलून मागावी.
6. या चाचणी पुस्तिकेत चौथा आणि पाचवा असे दोन भाग आहेत. त्यांमध्ये 60 वस्तुनिष्ठ पद्धतीचे प्रश्न आहेत. प्रत्येक प्रश्नास एक गुण आहे :
भाग चौथा : भाषा पहिली – (मराठी) (प्र.क्र. 91 ते 120)
भाग पाचवा : भाषा दुसरी – (मराठी) (प्र.क्र. 121 ते 150)
7. भाग चौथा मध्ये भाषा पहिली साठी 30 प्रश्न आहेत आणि भाग पाचवा मध्ये भाषा दुसरी साठी 30 प्रश्न आहेत. या चाचणी पुस्तिकेत फक्त मराठी भाषेशी संबंधित प्रश्न दिलेले आहेत. जर तुम्ही भाषा पहिली व/वा भाषा दुसरी साठी निवडलेली भाषा मराठी पेक्षा वेगळी असेल, तर कृपया त्या **F** कोड ची भाषेवरील प्रश्न असलेल्या पुरवणीचा चाचणी पुस्तिकेची मागणी करा. ज्या भाषेची उत्तरे तुम्ही लिहीत आहात ती भाषा आणि तुमच्या अर्जामध्ये निवडलेली भाषा या एकच असल्या पाहिजेत. भाषांमध्ये बदल करण्याची परवानगी नाही.
8. भाषा दुसरी (भाग पाचवा) साठी असलेली भाषा ही भाषांच्या यादीमधील निवडलेली भाषा पहिली (चौथ्या भागातील) पेक्षा वेगळी असली पाहिजे.
9. चाचणी पुस्तिकेमध्ये कच्चा आराखडा करण्यासाठी नेमून दिलेल्या जागेतच तो करावा.
10. OMR उत्तर पृष्ठावरच उत्तरे नोंदवायची आहेत. तुमच्या प्रतिक्रिया काळजीपूर्वक नोंदवा. उत्तरात बदल करण्यासाठी पांढरा रंग (whitener) वापरण्याची परवानगी नाही.

परीक्षार्थीचे नाव : _____

अनुक्रमांक : अंकांमध्ये _____

: शब्दांमध्ये _____

परीक्षकेंद्र : _____

परीक्षार्थीची सही : _____

पर्यवेक्षकाची सही : _____

Facsimile signature stamp of

Centre Superintendent _____

परीक्षार्थींनी जर भाषा पहिली चा
पर्याय मराठी हा निवडला असेल,
तरच त्यांनी खालील प्रश्नांची उत्तरे
द्यावीत.

भाग IV भाषा I मराठी

सूचना : पुढील उतारा वाचा आणि प्रश्न क्र. 91 ते 99 यासाठी योग्य पर्यायाची निवड करा.

जगातील लोकसंख्या वाढल्यामुळे अन्नधान्याची मागणी कायम वाढत आहे, ही वस्तुस्थिती आहे. ही मागणी पूर्ण करण्यासाठी कृषी क्षेत्रामध्ये वाढ दिसून येत आहे. विविध अभ्यासांमधून वैज्ञानिकदृष्ट्या हे सिद्ध झालेले आहे, की रासायनिक पद्धतीने केलेली शेतीविषयक कृती मानवाच्या आणि पशूंच्या आरोग्यास धोका निर्माण करणारी आहे. शिवाय भूमिगत जल स्रोतांचे क्षीण होणे किंवा दूषित होण्यास देखील बेशुद्ध शेती कारणीभूत ठरत असल्याचे निष्कर्ष समोर येत आहेत. नैसर्गिक वनस्पती आणि मातीचा सध्याच्या शेतीविषयक धोरणांमुळे न्हास होत आहे.

जैवविविधतेचे देखील मोठे नुकसान होत आहे. त्यामुळे शेतीमध्ये काही प्रयोग झाले पाहिजे, असा विचार जोर धरू लागला आणि यातूनच प्रयोगशील शेती अर्थात सेंद्रिय शेतीची सुरुवात झाली. सेंद्रिय शेतीचा आढावा घेताना सर्वप्रथम सेंद्रिय शेती युरोपियन देशांमध्ये करण्यात येऊ लागली, हे स्पष्ट होते. त्यानंतर हळुहळू अमेरिकेतील काही समूहांच्या नेतृत्वात कृत्रिम औषधे आणि खतांचा वापर न करता काही प्रयोग सुरू झाले. मात्र, खऱ्या अर्थाने ब्रिटिश वनस्पतिशास्त्रज्ञ सर अल्बर्ट हॉवर्ड यांना आधुनिक सेंद्रिय शेतीचे जनक संबोधले जाते. हॉवर्ड हे कृषी संशोधक म्हणून भारतात काम करत असताना, त्यांना भारतातील पारंपरिक आणि शाश्वत शेती पद्धतींपासून खूप प्रेरणा मिळाली आणि त्यांनी पाश्चिमात्य देशांमध्ये त्यांचा अवलंब करण्यासाठी खूप प्रयत्न केले. जैविक, पर्यावरणीय आणि जैव अशा भिन्न शब्दांद्वारे ओळखली जात असलेली सेंद्रिय शेती मानवी आरोग्यावर दीर्घकालीन परिणाम करणारी आहे. रासायनिक खतांचा अनावश्यक वापर आणि कीटक नाशकांच्या अतिवापराच्या नकारात्मक परिणामावर मात करण्यासाठी सध्या सेंद्रिय शेती एक विश्वासू पर्यायी पद्धत म्हणून उदयास आली आहे.

सध्या सेंद्रिय शेतीतील उत्पादने जगभर विकसित होत आहेत. जगातील १२० पेक्षा जास्त देशांमध्ये सेंद्रिय शेतीतील प्रयोग केले जात आहेत. सिक्किम येथे पहिल्यांदा सेंद्रिय शेती सुरू झाली. सिक्किमच्या खालोखाल केरळने सुद्धा सेंद्रिय शेतीला चालना

दिली आहे. महाराष्ट्र देखील सेंद्रिय शेतीत आघाडीचे राज्य बनत आहे. कारण या राज्यांतील कृषी तज्ञांना आणि विशेषतः शेतकऱ्यांना सेंद्रिय शेतीचे महत्त्व लक्षात आले आहे.

सेंद्रिय शेतीत शेती उत्पादन काढण्याकरिता रसायनांचा वापर न करता निसर्गातून उपलब्ध झालेल्या सेंद्रिय पदार्थांचा वापर केला जातो. आपण परंपरेने तसा तो करत आलेलो आहोत आणि खत म्हणून शेणाचा, मलमूत्राचा वापर मोठ्या प्रमाणावर करत आलेलो आहोत. पुन्हा एकदा त्याच जैविक साधनांचा वापर करून शेती करणे म्हणजे सेंद्रिय शेती होय.

सेंद्रिय शेतीची गरज का आहे ? हे आधी पाहिले पाहिजे. या गरजेचे पहिले कारण आहे आर्थिक आणि दुसरे आहे ते आरोग्याचे. रासायनिक खतांच्या वापराने शेतातील गांडुळांची संख्या कमी होते. गांडूळ हा शेतकऱ्यांचा मित्र असतो, असे कृषी परंपरेने मान्य केलेले आहे. मात्र, याकडे मधल्या काळात दुर्लक्ष झाले. गांडूळ शेतकऱ्यांचा मित्र आहे, या म्हणण्यात फार मोठा आशय सामावलेला आहे. गांडूळ शेतातली माती भुसभुशीत करतो आणि शेत नांगरण्याचे खर्च वाचवतो.

91. सेंद्रिय शेतीची गरज असण्यामागे ‘आरोग्य’ या कारणाशिवाय दुसरे महत्वाचे कारण कोणते ?

- (1) हवामान
- (2) विज्ञान
- (3) आर्थिक
- (4) रासायनिक खते

92. ‘नाश’, ‘उतरती कळा’ या आशयाचा कोणता शब्द उताऱ्यात आला आहे ?

- (1) न्हास
- (2) दुर्लक्ष
- (3) पर्याय
- (4) आघाडी

93. मधल्या काळात कोणत्या बाबीकडे दुर्लक्ष झाले, असे लेखकाला वाटते ?

- (1) गांडूळ हा शेतकऱ्याचा मित्र असतो
- (2) अन्नधान्याची मागणी
- (3) कीटक नाशकांचा अतिवापर
- (4) भूमिगत जलस्रोतांची समृद्धी

94. पुढीलपैकी विशेषनाम नसलेला पर्याय शोधा.

- (1) अल्बर्ट
- (2) पशू
- (3) सिक्किम
- (4) महाराष्ट्र

95. जागतिक पातळीवर किती देशांमध्ये सेंद्रीय शेतीतील प्रयोग केले जात आहेत ?

- (1) एक शे दोन
- (2) दोन शे एक
- (3) एक शे वीस
- (4) दोन शे दहा

96. 'चालना' या शब्दाच्या समानार्थी नसलेला शब्द शोधा.

- (1) गती
- (2) हालचाल
- (3) वेग
- (4) पीछे हट

97. भारतात सेंद्रीय शेतीचा प्रारंभ सर्वप्रथम कोठे झाला ?

- (1) केरळ
- (2) युरोप
- (3) सिक्किम
- (4) महाराष्ट्र

98. 'मानवी आरोग्यावर दीर्घकालीन परिणाम' यातील अधोरेखित शब्द ओळखा.

- (1) आत्मवाचक सर्वनाम
- (2) क्रियाविशेषण
- (3) शब्दयोगी अव्यय
- (4) उभयान्वयी अव्यय

99. बेसावधपणे केलेल्या शेतीमुळे कोणते घटक क्षीण-दूषित झाले आहे ?

- (1) सेंद्रीय खते
- (2) शेतीतील उत्पादने
- (3) भूमिगत जलस्रोत
- (4) रासायनिक खते

सूचना : पुढील कविता वाचा आणि प्रश्न क्र. 100 ते 105 यासाठी योग्य पर्यायाची निवड करा.

भर पावसात माय
अशी शकून सांडते
तिच्या कपाळाचं कुंकू
काळ्या मातीत फुलते

भर पावसात माय
धरे हातात पेरणी
ओठावर फुले तिच्या
लाख दिव्यांची कहाणी

तिने पेरला गा चंद्र
कधी चांदण्यांचे थवे
परी नशिबाचा दोष
हाती काळोख काजवे

तिने पेरले सपान
नाही कधी उगवले
चार ठिगळाचे वाण
पुन्हा अंगावर खुले

100. 'पेरणे' या शब्दाची अर्थच्छटा सूचित करणारा शब्द ओळखा.

- (1) रुजवणे
- (2) नांगरणे
- (3) बियाणे
- (4) वखरणे

101. 'परी नशिबाचा दोष' यातील परी हे कोणते उभयान्वयी अव्यय आहे ?

- (1) विकल्पबोधक उभयान्वयी अव्यय
- (2) उद्देशबोधक उभयान्वयी अव्यय
- (3) न्यूनत्वबोधक उभयान्वयी अव्यय
- (4) परिणामबोधक उभयान्वयी अव्यय

102. पुढीलपैकी समूहवाचक नाम ओळखा.

- (1) ओठ
- (2) माय
- (3) चंद्र
- (4) थवे

103. प्रस्तुत कवितेत कशाचे वर्णन केले आहे ?

- (1) मातीचे
- (2) पेरणीचे
- (3) आईचे
- (4) दुःखाचे

104. 'कुंकू' हे कशाचे प्रतीक आहे ?

- (1) सौभाग्याचे
- (2) आनंदाचे
- (3) पेरणीचे
- (4) पावसाचे

105. 'चार ठिगळाचे वाण' यातून कोणता भाव व्यक्त होतो ?

- (1) विषमता
- (2) आनंद
- (3) दुःख
- (4) दारिद्र्य

सूचना : अचूक पर्याय निवडून खालील प्रश्नांची (प्रश्न क्र. 106 ते 120) उत्तरे द्या.

106. विद्यार्थ्यांच्या कृतीसंबंधीचे उदाहरण वाचा आणि त्याच्याशी जुळते धोरण शोधा :

'एखाद्या गोष्टीचा अर्थ मला नाही समजला तर', मी

- (1) संदर्भ सामग्री पाहणे
- (2) संभ्रमित मानसिक अवस्था
- (3) साहचर्यावर लक्ष देणे
- (4) सरावाच्या संधीचा वापर करणे

107. निदान चाचणीचा वापर _____ याच्या मूल्यमापनासाठी होतो.

- (1) मजकुरातील महत्वाच्या गोष्टींचा गोषवारा करण्याची क्षमता
- (2) विद्यार्थ्यांची गुणवत्ता यादी तयार करणे
- (3) विद्यार्थ्यांच्या भाषिक क्षमता आणि मर्यादा
- (4) विद्यार्थ्यांची स्वभाषेतील चुका ओळखण्याची क्षमता

108. नैपुण्य चाचणी नेहमीच याचे मूल्यमापन करते.

- (1) विद्यार्थ्यांनी आत्मसात केलेली भाषिक पातळी
- (2) बहुसंवेदी शिक्षण अनुभव
- (3) दैनंदिन भाषिक संभाषण
- (4) विद्यार्थ्यांना शिकविण्यात आलेली भाषा

109. शिक्षिका विद्यार्थ्यांचे गट तयार करून त्यांना हत्ती या विषयावर गोष्ट वाचण्यापूर्वी एक प्रश्नमालिका (Quiz) सोडविण्यास सांगते. शिक्षिकेची ही कृती म्हणजे .....

- (1) पाठात विद्यार्थ्यांची आवड निर्माण करते
- (2) मुलांना लेखी अहवाल तयार करण्यास सांगणे
- (3) त्यांची स्मरणशक्ति तपासणे
- (4) प्रत्याभरण देणे

110. भाषा वर्गात एक विद्यार्थी गोंधळ घालत आहे. या परिस्थितीवर नियंत्रण मिळविण्यासाठी शिक्षिकेने काय करावे ?

- (1) समस्येचे निदान करण्यासाठी अगोदर त्या विद्यार्थ्यांशी चर्चा करणे.
- (2) त्याचे पालक समस्येचे निदान करतील असे मानणे.
- (3) विद्यार्थ्यांचे वर्तन शाळेतील वरिष्ठांना कळवणे.
- (4) अभ्यासू मुलांकडे लक्ष देणे.

111. विद्यार्थी बुद्धिमंथन करतात, कामाचे नियोजन, आराखडा, संपादन आणि पुनरीक्षण करतात.

या कृतीतून त्यांचे कोणते कौशल्य निदर्शनास येते ?

- (1) वाचन कौशल्य
- (2) लेखन कौशल्य
- (3) श्रवण कौशल्य
- (4) संभाषण कौशल्य

112. विधान (A) :

प्राथमिक पातळीवर समीक्षात्मक चिंतनासाठी लेखन आणि वाचन कौशल्याचा वापर होतो.

कारण (R) :

समीक्षात्मक चिंतन हे वाचन, लेखनाचे उपकौशल्य आहे. योग्य पर्याय निवडा.

- (1) (A) आणि (R) दोन्ही बरोबर आहेत, पण (R) हे (A) चे योग्य स्पष्टीकरण नाही.
- (2) (A) चूक आहे, पण (R) बरोबर आहे.
- (3) (A) बरोबर आहे, पण (R) चूक आहे.
- (4) (A) आणि (R) दोन्ही बरोबर आहेत आणि (R) हे (A) चे योग्य स्पष्टीकरण आहे.

113. भाषिक कौशल्ये उत्तम प्रकारे संपादित करता येतात .....

- (1) आव्हानात्मक आणि यांत्रिक भाषिक सरावांच्या मदतीने
- (2) जेव्हा ती अंगभूतपणे हाताळली जातात
- (3) फक्त लेखन चाचण्या आणि नियत कार्यातून
- (4) जर शिक्षिकेने एकावेळेस एकाच कौशल्यावर भर दिल्यास

114. विद्यार्थ्यांला निवेदन कौशल्य समजले आहे किंवा नाही हे पाहण्यासाठी शिक्षिकेने विद्यार्थ्यांना काय विचारावे ?

- (1) ते आश्चर्यचकित झाले अशी घटना सांगण्यास लावणे.
- (2) वर्णनपर शब्दांतील चुका दुरुस्त करणे.
- (3) कथा वाचून त्यावरील आकलनात्मक प्रश्नांची उत्तरे.
- (4) मजकुरातील शब्द आणि विशेषणांवर वर्तुळ करण्यास सांगणे.

115. इयत्ता सातवीची शिक्षिका अभ्यासक्रमातील पुस्तकाव्यतिरिक्त इतर पुस्तकाचे वाचन करून घेते. यातून ती कोणत्या कृतीला उत्तेजन देते ?

- (1) सधन वाचन
- (2) विस्तृत वाचन
- (3) निर्देशित वाचन
- (4) सह वाचन

116. मुख्याध्यापकांनी शिक्षिकेला नवीन सत्रासाठी पाठ्यपुस्तके आणि इतर साधनांची निवड करण्यास सांगितले. ही निवड करताना पुढीलपैकी कोणती बाब महत्वाची नाही ?

- (1) पुस्तके आणि साधन सामग्रीची लवचिकता
- (2) विद्यार्थ्यांची पातळी
- (3) संकल्पनेची गुंतागुंत आणि सामग्रीचा आकार
- (4) साधनांची गरज आणि विद्यार्थ्यांचे भाषा ज्ञान

117. विद्यार्थी वापरत असलेल्या भाषा साधनांवर लक्ष ठेवण्यासाठी शिक्षिका काही निकष ठरवते. पुढीलपैकी कोणता निकष भाषा साधनांच्या वापरावर लक्ष ठेवण्यासाठी सर्वात उपयुक्त ठरेल ?

- (1) साधन तयार करणे, सादर करणे आणि त्याचा सराव करणे
- (2) निरीक्षण करणे, प्रत्याभरण सत्र घेणे आणि लेखी अहवाल
- (3) चेकलिस्ट, समज आणि आकलन निष्पत्ती
- (4) उच्चारांची निर्मिती, वापर आणि पुनरावर्तन

118. इयत्ता सहावाच्या विद्यार्थ्यांना शिक्षिका लेखी मथळा सह चित्रफीत दाखवते. चित्रफीत पाठ्यपुस्तकातील पाठावर आधारित आहे. चित्रफीतीत मजकुराचा मथळा असल्याने विद्यार्थ्यांना कोणत्या बाबतीत उत्तेजन मिळेल ?

- (1) श्रवण धोरण, सक्रियपणे पाहणे आणि विद्यार्थ्यांना अधिकृत भाषा साधनांचा वापर करण्यास उत्तेजन देणे
- (2) अशाच अनेक चित्रफीत पाहणे
- (3) मौखिक संकेतांमुळे श्रवण धोरण, पात्रांच्या अभिनयाचे कौतुक करणे आणि परीक्षण लिहिणे
- (4) सक्रियपणे पाहणे व ऐकणे

119. विधान (A) :

बाल्यावस्थेत मूल नामांच्या ऐवजी शब्दांचा अधिक वापर करते आणि व्याकरणिक नियमांकडे दुर्लक्ष करते.

कारण (R) :

त्यांच्याकडे शब्द वैविध्य नाही.

पुढील पर्यायांपैकी योग्य उत्तर निवडा.

- (1) (A) बरोबर आहे, पण (R) चूक आहे.
- (2) (A) चूक आहे, पण (R) बरोबर आहे.
- (3) (A) आणि (R) दोन्ही बरोबर आहेत आणि (R) हे (A) चे योग्य स्पष्टीकरण आहे.
- (4) (A) आणि (R) दोन्ही बरोबर आहेत, पण (R) हे (A) चे योग्य स्पष्टीकरण नाही.

120. कधी कधी आम्ही आमचे डोळे मिटतो आणि शिक्षिका आम्हाला दप्तरातून एखादी वस्तू काढण्यास सांगते. नंतर आम्हाला त्या वस्तूबद्दल सांगायचे असते. आपल्या वर्गातील हा अनुभव मूल आपल्या आईस सांगते. त्याचे हे विधान त्याच्या शिकण्याच्या कोणत्या प्राधान्याबद्दल सुचवते ?

- (1) भाषेकडे वळल्यावर मला भाषा समजते
- (2) अनुकरणातून भाषा समजते
- (3) आकृति पाहिल्यावर मला भाषा समजते
- (4) ऐकल्यावर मला भाषा समजते

परीक्षार्थींनी जर भाषा दुसरी चा
पर्याय मराठी हा निवडला असेल,
तरच त्यांनी खालील प्रश्नांची उत्तरे
द्यावीत.

भाग V भाषा II मराठी

सूचना : पुढील उतारा वाचा आणि प्रश्न क्र. 121 ते 128 यासाठी योग्य पर्यायाची निवड करा.

आर्टिफिशिअल इंटेलिजन्स हा शब्द नसून हा अत्यंत वेगाने बदलणाऱ्या जगातील एक अत्यंत बलवान असा बदल आहे. म्हणजेच सुरवातीच्या आणि अलीकडच्या काळामध्ये जी म्हणून काही प्रगती आपल्याला दिसून येते, तो ठोस बदल म्हणजे आर्टिफिशिअल इंटेलिजन्स होय. वर्तमानकाळाला तंत्रज्ञानाचे युग म्हटले जाते. या तंत्रज्ञानाच्या काळामध्ये सर्वात परवलीची संकल्पना कुठली असेल तर ती म्हणजे आर्टिफिशल इंटेलिजन्स. सध्या कुठल्याही क्षेत्रापेक्षा वेगवान बदल कुठे घडत असतील तर ते देखील याच क्षेत्रात आहेत. वास्तविक जेव्हापासून नवनवीन मशीनरी उदयास येत होत्या तेव्हापासून काहीनाकाही प्रमाणात आर्टिफिशिअल इंटेलिजन्सचे तंत्रज्ञान देखील हळुहळू उदयास येत होते. आता आगामी काळात तर आर्टिफिशिअल इंटेलिजन्स हा प्रत्येक व्यक्तीच्या जीवनातील महत्वाचा भाग व्यापणार आहे. सध्याच्या काळात रोबोसारख्या मशीनरीची निर्मिती झाली आहे. हे रोबो मानवाप्रमाणे बोलतात, मानवाप्रमाणे कार्य करतात. तसेच ज्याप्रमाणे मनुष्य स्वतःच्या बुद्धीने कार्य करतो तसेच ह्या मशीनरी देखील स्वतःच्या बुद्धीने कार्य करतात, त्यालाच आर्टिफिशिअल इंटेलिजन्सचा अविष्कार म्हटले तर चुकीचे ठरणार नाही.

आर्टिफिशिअल इंटेलिजन्स म्हणजे शब्दशः मराठीत रूपांतर केले तर कृत्रिम बुद्धिमत्ता होय, हे आपला सर्वांना माहिती आहेच. या पृथ्वीतलावर केवळ मनुष्याच असा प्राणी आहे, जो बुद्धिमान समजला जातो. ज्या प्राण्यांत किंवा मनुष्यामध्ये विचार करण्याची क्षमता असते, अशा व्यक्तीला बुद्धिमान म्हटले जाते. तशी बुद्धी अनेक प्राण्यांमध्येही दिसून येत असली तरी बुद्धीतील विवेक केवळ मनुष्याकडे आहे. त्यामुळे मनुष्य बुद्धिमान प्राणी समजला जातो. परंतु आजच्या काळामध्ये तंत्रज्ञानाने केलेल्या अतोनात प्रगतीमुळे कृत्रिम बुद्धिमत्तेसारखी देखील टेक्नॉलॉजी अस्तित्वात आली.

आर्टिफिशिअल इंटेलिजन्सचा वापर करून मशीनरीमध्ये कृत्रिम बुद्धिमत्ता बसवण्यात आली. ज्यामुळे मशीन्सला देखील मानवाप्रमाणे स्वतःचे निर्णय घेण्याची विचार करण्याची शक्ती प्राप्त झाली.

आपण जेव्हा लॅपटॉप किंवा संगणकाच्या सहाय्याने काम करत असतो, तेव्हा आपण ज्या काही कमांड संगणकाला देतो, त्यानुसार आपले संगणक काम करते. परंतु कृत्रिम बुद्धिमत्तेद्वारे मशीन स्वतःहून निर्णय घेते. आपल्या बुद्धिमतेनुसार कमांड तयार करते, की पुढे काम काय व कसे करायचे आहे.

आर्टिफिशिअल इंटेलिजन्स ही टेक्नॉलॉजी मानवनिर्मित आहे. मानवाने तयार केलेल्या कृत्रिम बुद्धिमत्तेचा वापर करून आपण एखाद्या मशीनरीला विचार करण्याची क्षमता देऊ शकतो, असा याचा थोडक्यात अर्थ मानायला हरकत नाही. आर्टिफिशिअल इंटेलिजन्सचा वापर रिटेल, शॉपिंग, फॅशन, सिक्युरिटी, सर्वेल्स, स्पोर्ट्स एनालिसिस, मॅन्युफॅक्चरिंग व प्रोडक्शन अशा जवळपास सर्वच क्षेत्रात होऊ लागला आहे. वर्तमान काळात बरीचशी अशी क्षेत्र आहेत, ज्यामध्ये आर्टिफिशिअल इंटेलिजन्सचा वापर केला जातो.

121. आगामी काळात आर्टिफिशिअल इंटेलिजन्स काय करणार आहे, असे लेखकाला वाटते ?

- (1) मानवी जीवन पूर्वीपेक्षा पारंपरिक करणार आहे.
- (2) मर्यादित व्यावसायिक क्षेत्रात वापर करणार आहे.
- (3) मशीनरीत सामान्य बुद्धिमत्ता आणणार आहे.
- (4) मानवी जीवनातील महत्वाचा भाग व्यापणार आहे.

122. पुढीलपैकी शब्दयोगी अव्यय नसलेला पर्याय शोधा.

- (1) सुरुवातीपासून
- (2) प्रगतीमागे
- (3) वर्तमानकाळाला
- (4) संगणकावर

123. रोबॉकडून होणाऱ्या कृतींपैकी लेखकाने न सांगितलेली कृती कोणती ?

- (1) स्वतःच्या बुद्धीने कार्य करतात
- (2) मानवाप्रमाणे झोपतात
- (3) मानवाप्रमाणे बोलतात
- (4) मानवाप्रमाणे कार्य करतात

124. 'तारतम्य बुद्धी' या अर्थाचा कोणता शब्द उताऱ्यात आला आहे ?

- (1) विवेक
- (2) परवली
- (3) बलवान
- (4) कृत्रिमबुद्धी

125. लेखकाला पुढीलपैकी कोणत्या गोष्टीचा उल्लेख करणे अप्रस्तुत वाटत नाही ?

- (1) भूतकाळाला तंत्रज्ञानाचे युग म्हणणे
- (2) प्राण्यांमध्येही विवेकबुद्धी असणे
- (3) आर्टिफिशिअल इंटेलिजन्सचा आविष्कार
- (4) मशीनीना संगणकाप्रमाणे विचार करण्याची कल्पना

126. 'मनुष्य बुद्धिमान प्राणी समजला जातो' या वाक्यातील अधोरेखित शब्द ओळखा.

- (1) गुण विशेषण
- (2) आवृत्तिवाचक संख्या विशेषण
- (3) गणना विशेषण
- (4) संख्या विशेषण

127. उताऱ्याच्या आधारे आर्टिफिशिअल इंटेलिजन्सच्या वापराचा उल्लेख न झालेले क्षेत्र कोणते ?

- (1) स्पोर्ट्स प्लेईंग
- (2) सर्वेलन्स
- (3) सिक्युरिटी
- (4) मॅन्युफॅक्चरिंग

128. पुढीलपैकी विशेषनाम असलेला पर्याय निवडा.

- (1) मानव
- (2) प्राणी
- (3) रोबो
- (4) व्यक्ती

सूचना : पुढील उतारा वाचा आणि प्रश्न क्र. 129 ते 135 यासाठी योग्य पर्यायाची निवड करा.

शाळा आणि शिक्षक म्हटलं की माझं मन एकदम 'रीव्हर्स गियर' मध्ये जातं आणि मधली अदमासे ६० वर्ष जणू ६० सेकंद असल्यासारखी वाटतात. एकदम माझ्या डोळ्यांसमोर उभा राहतो, तो कऱ्हाडच्या 'नूतन मराठी शाळे' तला चौथीचा वर्ग. सगळेच गुरुवर्य वंदनीय असतात, पण एखादे गुरू आपल्या मनात कायम घर करतात आणि सकाळच्या देवपूजेच्या वेळी नकळत त्यांच्यासाठीही हात जोडले जातात. असे आमचे वळवडे गुरुजी! ते शाळेचे मुख्याध्यापक होतेच आणि स्कॉलरशिपचा वर्गसुद्धा घ्यायचे. धोतर, शर्ट, टोपी असा वेश. थोडेसे बुटके होते. कुणाला काही आलं नाही की रागवायचे. मारणं कधीच नव्हतं, पण त्यांचे शब्द पुरेसे बोचरे असत. मी तिसरीपर्यंत अहमदाबादला गुजराती माध्यमात शिकले होते. त्यामुळे मराठीतले बारकावे मला कळत नसत. मराठी धड येत नसताना स्कॉलरशिपच्या क्लासला मी येते हे त्यांना सुरुवातीला आवडत नव्हतं; पण माझं गणित चांगलं होतं आणि त्यामुळे हळुहळू मी गुरुजींची आवडती विद्यार्थिनी झाले. त्यांनी शिकवलेलं गणित, त्यातल्या युक्त्या, तोंडी गणितं करायची लावलेली सवय, हे आजही सगळं ताजं आहे. आजही एखादं गणिती कोडं सोडवता आलं की मी स्वतःलाच शाबासकी देते आणि गुरुजींना मनातल्या मनात नमस्कार करते.

प्राथमिक शाळेतून माध्यमिक शाळेत जाताना गुरुजन बदलले. पण वळवडे गुरुजींनी माझी अभ्यासाची बैठक इतकी पक्की केली होती, की मी कायम पहिल्या पाचात येत असे. अभ्यासाची गोडी तर त्यामुळे लागलीच, पण पुढे वैद्यकीय शाखेचा अभ्यास भीतीदायक वाटला नाही. मी अकरावीत असताना आमच्या मुख्याध्यापकांना वाटत होतं, की आम्ही दोघी-तिघी मुली नक्की बोर्डात येऊ. चांगले मार्क मिळाले, पण आम्ही कुणीच बोर्डात

आलो नाही. मला प्रचंड अपराधी वाटत होतं. सरांना वाईट वाटेल, त्यांची अपेक्षा आम्ही पूर्ण करू शकलो नाही. ते कदाचित म्हणतील, की 'आमची शिकवण फोल गेली..' या विचारांनी चेहरा पडला. गुरुजींना पेढे द्यायला गेले, ते म्हणाले, "तयारीत तू कुठेही कमी पडली नसशील याची मला खात्री आहे." संसारातल्या आणि डॉक्टर म्हणून करिअर करतानाच्या अनेक प्रसंगांत त्यांचा हा उपदेश मला उपयोगी पडला.

मी मेडिकलला गेल्यावर आमच्यातला पत्रव्यवहार काहीसा थंडावला, तरी माझं लग्न ठरल्यावर मी त्यांना पत्र लिहिलं. उलट टपाली आलेलं त्यांचं पत्र पाहून इतक्या वर्षांनंतरसुद्धा त्यांच्या आठवणीनं मन भरून आलं. त्या पत्ररूपानं ते अजूनही माझ्या सान्निध्यात राहून मला मार्गदर्शन करताहेत असं मला वेळोवेळी वाटत राहतं.

129. लेखिकेचे तिसरी इयत्तेपर्यंतचे शिक्षण कुठे झाले होते ?

- (1) पुणे
- (2) अहमदाबाद
- (3) कऱ्हाड
- (4) मुंबई

130. वडवळे गुरुजींनी अभ्यासाची बैठक भक्कम करून दिल्यामुळे कोणती बाब सोपी झाली, असे लेखिकेला वाटते ?

- (1) पत्रव्यवहार करणे
- (2) संसारातील प्रसंग
- (3) वैद्यकीय शाखेचा अभ्यास
- (4) तोंडी गणित सोडवणे

131. वडवळे गुरुजींच्या व्यक्तिमत्त्वाचा उल्लेख करताना त्यांच्या व्यक्तिमत्त्वात कोणती गोष्ट नसल्याचे लेखिका सांगते ?

- (1) रागावणे
- (2) बोचरे शब्द
- (3) साधा वेश
- (4) मारणे

132. 'उपदेश' शब्दाचा समानार्थी आशय नसलेला पर्याय निवडा.

- (1) गुरुमंत्र
- (2) उपद्व्याप
- (3) शिकवण
- (4) सल्ला

133. पुढे एकवचनी-अनेकवचनी शब्दजोड्या दिल्या आहेत. त्यातील चुकीची जोडी शोधा.

- (1) गुरुजी-गुरुजे
- (2) युक्ती-युक्त्या
- (3) पेढा-पेढे
- (4) गणित-गणिते

134. पुढीलपैकी कोणत्या विचाराने लेखिकेचा चेहरा पडला ?

- (1) बोर्डात येणे
- (2) डॉक्टर म्हणून करिअर करणे
- (3) गुरुजींची शिकवण व्यर्थ गेली असं ते म्हणतील
- (4) मेडिकलला जाणे

135. लेखिका कोणती गोष्ट क्षणोक्षणी अनुभवते

- (1) अपराधीपणाची भावना
- (2) मराठीतील बारकावे न कळणे
- (3) अभ्यासाचे सतत दडपण
- (4) गुरुजींचे सतत मार्गदर्शन

सूचना : अचूक पर्याय निवडून खालील प्रश्नांची (प्रश्न क्र. 136 ते 150) उत्तरे द्या.

136. पुढीलपैकी कोणत्या पद्धतीत विद्यार्थ्यांची प्रथम भाषा महत्त्वाची भूमिका बजावते ?

- (1) संभाषणात्मक भाषाशिक्षण पद्धती
- (2) नियत कार्य आधारित शिक्षण
- (3) थेट पद्धती
- (4) व्याकरण-भाषांतर पद्धती

137. चेतनची प्रथम भाषा ही भोजपुरी आहे. तामिळनाडूमध्ये आल्यापासून तो भोजपुरी बोलत नसून सोबत्यांशी फक्त इंग्रजीत बोलतो. द्वितीय भाषा जेव्हा या प्रकारे प्रथम भाषेला विस्थापित करते, त्याला काय म्हणता येईल ?

- (1) भाषा मिश्रण
- (2) भाषा बदल
- (3) द्वैभाषिकता
- (4) वजा (Subtractive) द्वैभाषिकता

138. पुढीलपैकी कोणता उपक्रम वाचन-पूर्व उपक्रमास मदतरूप ठरेल ?

- (1) विद्यार्थ्यांना मजकुराचा गोषवारा करण्यास सांगणे
- (2) व्याकरणिक संरचना शिकवणे
- (3) अर्थानुवाद नियुक्त कार्य (Task)
- (4) अनुमान नियुक्त कार्य (Task)

139. निदान शिक्षणाच्या (Remedial Teaching) च्या संदर्भात कोणते विधान योग्य आहे ?

- (1) मुलांची कामगिरी सुधारण्यासाठी मदत करणे.
- (2) मुलांची कामगिरी सुधारण्यासाठी जादा गुण देणे.
- (3) हुशार मुलांवर अधिक लक्ष देणे.
- (4) बेताच्या मुलांबद्दल सहानुभूती दाखवणे.

140. विधान (A) :

इंग्रजी भारताची सहयोगी कार्यालयीन भाषा आहे.

कारण (R) :

भारतीय शाळांमध्ये इंग्रजी परकीय भाषा म्हणून शिकवली जाते.

योग्य पर्याय निवडा.

- (1) (A) बरोबर आहे, पण (R) चूक आहे.
- (2) (A) चूक आहे, पण (R) बरोबर आहे.
- (3) (A) आणि (R) दोन्ही बरोबर आहेत आणि (R) हे (A) चे योग्य स्पष्टीकरण आहे.
- (4) (A) आणि (R) दोन्ही बरोबर आहेत, पण (R) हे (A) चे योग्य स्पष्टीकरण नाही.

141. पुढीलपैकी कोणती बाब भाषेचे वैशिष्ट्य नाही ?

- (1) भाषा ही सांकेतिक आहे.
- (2) भाषा ही सामाजिक आहे.
- (3) भाषा ही पद्धतशीर आहे.
- (4) भाषा म्हणजे आवाज.

142. विधान (A) :

विद्यार्थ्यांना पूर्वज्ञानाची आठवण करून देणे महत्त्वाचे आहे.

कारण (R) :

विद्यार्थ्यांना पूर्वज्ञानाची आठवण करून दिल्याने त्यांना पूर्वज्ञानाची नवीन ज्ञानाशी सुसंगती लावण्यास मदत होते. योग्य पर्याय निवडा.

- (1) (A) बरोबर आहे, पण (R) चूक आहे.
- (2) (A) चूक आहे, पण (R) बरोबर आहे.
- (3) (A) आणि (R) दोन्ही बरोबर आहेत आणि (R) हे (A) चे योग्य स्पष्टीकरण आहे.
- (4) (A) आणि (R) दोन्ही बरोबर आहेत, पण (R) हे (A) चे योग्य स्पष्टीकरण नाही.

143. इयत्ता आठवीची शिक्षिका मुलांना 'घरगुती उर्जेत बचत' या विषयावर एक पत्रक तयार करून आणण्याचे नियत कार्य देते. या उपक्रमातून भाषे-संबंधी कोणत्या घटकाची काळजी घेतली जाईल ?

- (1) प्रश्न प्रकार
- (2) तुलनात्मकता
- (3) भूतकाळ
- (4) सकारात्मक आज्ञार्थ

144. गिऱ्हाईकाशी व्यावसायिक संभाषण करण्याचे कौशल्य विकसित करणे. हे उद्दिष्ट ठरवून एखाद्या पाठाची रचना करणे. हे उद्दिष्ट पुढीलपैकी कोणत्या लेखन प्रकारातून साध्य केले जाऊ शकते ?

- (1) अहवाल
- (2) लेख
- (3) पत्र
- (4) विवरण

145. शिक्षिका चित्रातील चार वेगवेगळ्या वाद्ययंत्रांचे निरीक्षण करण्यास विद्यार्थ्यांना सांगते. आणि त्यांचे वेगवेगळे वापर यावर चर्चा करते. या ज्ञानात्मक कौशल्याशी कोणत्या घटकाचे साधर्म्य आहे ?

- (1) विश्लेषण करणे
- (2) कारण मीमांसा करणे
- (3) कल्पना करणे
- (4) रचना करणे

146. एकभाषीय माणसे जेव्हा एकाच विषयावर बोलताना अनौपचारिक संभाषणातून औपचारिक संभाषणाकडे वळतात. असे करणे म्हणजे.....

- (1) भाषा मिश्रण
- (2) बोली भाषा
- (3) समाज भाषाविज्ञान
- (4) भाषा-बदल

147. मुलांचे आपल्या समूहात इतरांशी संभाषण, मैत्री आणि संबंध हे पुढीलपैकी कोणत्या भाषा प्रकारावर आधारलेले असते ?

- (1) स्थानीयता (Accommodation)
- (2) भाषिक सामाजिकीकरण
- (3) सांस्कृतिकीकरण
- (4) आत्मसातीकरण

148. शब्द संग्रहाचा वापर करताना. व्याकरण हे विद्यार्थ्यांची कोणत्या बाबतीत वाट सुकर करतात ?

- (1) पदवंधांतून अर्थपूर्ण आणि संभाषण अभिव्यक्ती करणे.
- (2) वरच्या इयत्तेत लेखन आराखडा तयार करणे.
- (3) औपचारिक संभाषणात नेमकेपणाने आणि आत्मविश्वासाने बोलणे.
- (4) ऐकलेली घटना पुनः सांगणे.

149. विद्यार्थ्यांना भाषेचे अध्ययन-अध्यापन करताना पुढीलपैकी कोणती बाब वर्गातील साधन ठरत नाही ?

- (1) वर्गातील ग्रंथालय
- (2) वर्गातील पद्धतशीरपणा
- (3) शब्द भिंत
- (4) वाचन कोपरा

150. विधान (A) :

भाषा शिक्षकाने प्रत्येकासाठी वेगळे शिक्षण धोरण आखावे.

कारण (R) :

नवीन भाषा शिकणाऱ्या विद्यार्थ्यांमध्ये वैविध्यता असते.

योग्य पर्याय निवडा.

- (1) (A) बरोबर आहे, पण (R) चूक आहे.
- (2) (A) चूक आहे, पण (R) बरोबर आहे.
- (3) (A) आणि (R) दोन्ही बरोबर आहेत आणि (R) हे (A) चे योग्य स्पष्टीकरण आहे.
- (4) (A) आणि (R) दोन्ही बरोबर आहेत, पण (R) हे (A) चे योग्य स्पष्टीकरण नाही.

SPACE FOR ROUGH WORK

खालील सूचना काळजीपूर्वक वाचा :

- वेगवेगळ्या प्रश्नांची ज्या पद्धतीने उत्तरे द्यायची आहेत त्याचे उत्तर टेस्ट बुकलेटमध्ये दिले आहे जे तुम्ही प्रश्नांची उत्तरे देण्यापूर्वी काळजीपूर्वक वाचले पाहिजे.
- प्रत्येक प्रश्नासाठी दिलेल्या चार पर्यायांपैकी बरोबर उत्तरासाठी OMR उत्तरपत्रिकेच्या बाजू-2 वर फक्त एकच वर्तुळ निळ्या किंवा काळ्या बॉल पॉइन्ट पेनने संपूर्ण निळे/काळे भरा. एकदा उत्तराचे वर्तुळ भरल्यावर वे बदलता येणार नाही.
- परीक्षार्थींनी उत्तर पत्रिकेला कोठेही घडी पडणार नाही किंवा त्यावर कुठलीही असंबद्ध खूण केली जाणार नाही याची काळजी घ्यावी. परीक्षार्थींनी आपला अनुक्रमांक उत्तर पत्रिकेत नेमून दिलेल्या जागेव्यतिरिक्त अन्यत्र लिहू नये.
- चाचणी-पुस्तिका आणि उत्तरपत्रिका काळजीपूर्वक हाताळा. कारण कोणत्याही परिस्थितीत (चाचणी-पुस्तिकेचा कोड अथवा क्रमांक आणि उत्तरपत्रिकेचा कोड अथवा क्रमांक यांमधील विसंगती वगळता) दुसरा संच पुरविला जाणार नाही.
- चाचणी-पुस्तिका/उत्तरपत्रिका यांवर दिलेला कोड आणि क्रमांक परीक्षार्थींनी उपस्थिती पृष्ठावर बरोबर लिहावा.
- OMR उत्तर पत्रिकेमध्ये एक मशीन कोडेड माहिती वाचेल. म्हणून कोणतीही माहिती अपूर्ण ठेवली जाऊ नये आणि प्रवेश पत्रात दिलेल्या माहितीपेक्षा ती वेगळी असू नये.
- परीक्षार्थींना कोणतीही पाठ्यपुस्तकाची सामग्री, मुद्रित अथवा लिखित, कागदाचे तुकडे, पेजर, मोबाईल फोन, इलेक्ट्रॉनिक उपकरण अथवा प्रवेशपत्रिकाव्यतिरिक्त इतर कोणतीही सामग्री परीक्षेच्या सभा गृहात/खोलीमध्ये आणण्याची परवानगी नाही.
- मोबाईल फोन, वायरलेस कम्युनिकेशन डिव्हाइस (अगदी स्विच ऑफ मोडमध्येही) आणि इतर बंदी घातलेल्या वस्तू परीक्षा सभागृह/खोल्यामध्ये आणू नयेत. या सूचनेचे पालन करण्यात अयशस्वी होणे ही परीक्षेत अयोग्य पद्धतीचा वापर असल्याचे समजले जाईल आणि परीक्षा रद्द करण्यासह उमेदवाराविरुद्ध कारवाई केली जाईल.
- प्रत्येक परीक्षार्थीने त्याची/तिची प्रवेश-पत्रिका पर्यवेक्षकांनी मागितल्यावर त्यांना दाखवली पाहिजे.
- पर्यवेक्षक अथवा केन्द्र अधीक्षक यांच्या खास परवानगीशिवाय कोणत्याही परीक्षार्थीला आपली जागा सोडता येणार नाही.
- कामावर असलेल्या पर्यवेक्षकांकडे उत्तरपत्रिका दिल्याखेरीज आणि उपस्थिती पृष्ठावर दोनदा सही केल्या खेरीज परीक्षार्थींनी परीक्षागृह/खोली सोडू नये. ज्या परीक्षार्थींनी उपस्थिती पृष्ठावर दुसऱ्यांदा सही केलेली नसेल त्यांची उत्तरपत्रिका पर्यवेक्षकांकडे दिली गेलेली नाही, असे समजले जाईल आणि ती बाब अनुचित साधनाची बाब मानली जाईल. परीक्षार्थींनी आपल्या डाव्या हाताच्या अंगठ्या ची खूण उपस्थिती पृष्ठावर दिलेल्या जागेत अवश्य नमूद करावी.
- इलेक्ट्रॉनिक/हस्तसंचालित गणितयंत्राचा (calculator) उपयोग निषिद्ध आहे.
- परीक्षागृहातील/खोलीमध्ये वर्तणुकीबाबत परीक्षार्थींना परीक्षा मंडळ नियमांचे पालन करावे लागेल. अनुचित साधनाच्या सर्व बाबींचा निर्णय परीक्षा मंडळ द्वारे नियमानुसार केला जाईल.
- चाचणी-पुस्तिका अथवा उत्तरपत्रिका यांचा कोणताही भाग कोणत्याही परिस्थितीत सुटा करू नये.
- चाचणी पूर्ण झाल्यानंतर परीक्षार्थींनी उत्तरपत्रिका पर्यवेक्षकांकडे दिली पाहिजे. चाचणी-पुस्तिका परीक्षार्थी आपल्याबरोबर घेऊन जाऊ शकतात.

READ THE FOLLOWING INSTRUCTIONS CAREFULLY :

1. The manner in which the different questions are to be answered has been explained in the Test Booklet which you should read carefully before actually answering the questions.
2. Out of the four alternatives for each question, only one circle for the correct answer is to be darkened completely with **Blue/Black Ball Point Pen** on **Side-2** of the OMR Answer Sheet. The answer once marked is not liable to be changed.
3. The candidates should ensure that the Answer Sheet is not folded. Do not make any stray marks on the Answer Sheet. Do not write your Roll No. anywhere else except in the specified space in the Answer Sheet.
4. Handle the Test Booklet and Answer Sheet with care, as under no circumstances (except for discrepancy in Test Booklet Code or Number and Answer Sheet Code or Number), another set will be provided.
5. The candidates will write the correct Test Booklet Code and Number as given in the Test Booklet/Answer Sheet in the Attendance Sheet.
6. A machine will read the coded information in the OMR Answer Sheet. Hence, no information should be left incomplete and it should not be different from the information given in the Admit Card.
7. Candidates are not allowed to carry any textual material, printed or written, bits of papers, pager, mobile phone, electronic device or any other material except the Admit Card inside the Examination Hall/Room.
8. Mobile phones, wireless communication devices (even in switched off mode) and the other banned items should not be brought in the examination halls/rooms. Failing to comply with this instruction, will be considered as using unfair means in the examination and action will be taken against the candidate including cancellation of examination.
9. Each candidate must show on demand his / her Admit Card to the Invigilator.
10. No candidate, without special permission of the Centre Superintendent or Invigilator, should leave his / her seat.
11. The candidates should not leave the Examination Hall/Room without handing over their Answer Sheet to the Invigilator on duty and sign the Attendance Sheet twice. Cases where candidate has not signed the Attendance Sheet second time will be deemed not to have handed over the Answer Sheet and dealt with as an unfair means case. **The candidates are also required to put their left-hand THUMB impression in the space provided in the Attendance Sheet.**
12. Use of Electronic/Manual Calculator is prohibited.
13. The candidates are governed by all Rules and Regulations of the Examining Body with regard to their conduct in the Examination Hall/Room. All cases of unfair means will be dealt with as per Rules and Regulations of the Examining Body.
14. No part of the Test Booklet and Answer Sheet shall be detached under any circumstances.
15. **On completion of the test, the candidate must hand over the Answer Sheet to the Invigilator in the Room/Hall. The candidates are allowed to take away this Test Booklet with them.**

निम्नलिखित निर्देशों को ध्यान से पढ़ें :

1. जिस प्रकार से विभिन्न प्रश्नों के उत्तर दिए जाने हैं उसका वर्णन परीक्षा पुस्तिका में किया गया है, जिसे आप प्रश्नों का उत्तर देने से पहले ध्यान से पढ़ लें।
2. प्रत्येक प्रश्न के लिए दिए गए चार विकल्पों में से सही उत्तर के लिए OMR उत्तर पत्र के पृष्ठ-2 पर केवल एक वृत्त को ही पूरी तरह नीले/काले बॉल पॉइंट पेन से भरें। एक बार उत्तर अंकित करने के बाद उसे बदला नहीं जा सकता है।
3. परीक्षार्थी सुनिश्चित करें कि इस उत्तर पत्र को मोड़ा न जाए एवं उस पर कोई अन्य निशान न लगाएँ। परीक्षार्थी अपना अनुक्रमांक उत्तर पत्र में निर्धारित स्थान के अतिरिक्त अन्यत्र न लिखें।
4. परीक्षा पुस्तिका एवं उत्तर पत्र का ध्यानपूर्वक प्रयोग करें, क्योंकि किसी भी परिस्थिति में (केवल परीक्षा पुस्तिका एवं उत्तर पत्र के कोड या संख्या में भिन्नता की स्थिति को छोड़कर) दूसरी परीक्षा पुस्तिका उपलब्ध नहीं करायी जाएगी।
5. परीक्षा पुस्तिका/उत्तर पत्र में दिए गए परीक्षा पुस्तिका कोड व संख्या को परीक्षार्थी सही तरीके से उपस्थिति-पत्र में लिखें।
6. OMR उत्तर पत्र में कोडित जानकारी को एक मशीन पढ़ेगी। इसलिए कोई भी सूचना अधूरी न छोड़ें और यह प्रवेश पत्र में दी गई सूचना से भिन्न नहीं होनी चाहिए।
7. परीक्षार्थी द्वारा परीक्षा हॉल/कक्ष में प्रवेश पत्र के सिवाय किसी प्रकार की पाठ्य सामग्री, मुद्रित या हस्तलिखित, कागज़ की पर्चियाँ, पेजर, मोबाइल फोन, इलेक्ट्रॉनिक उपकरण या किसी अन्य प्रकार की सामग्री को ले जाने या उपयोग करने की अनुमति नहीं है।
8. मोबाइल फोन, बेतार संचार युक्तियाँ (स्विच ऑफ अवस्था में भी) और अन्य प्रतिबंधित वस्तुएँ परीक्षा हॉल/कक्ष में नहीं लाई जानी चाहिए। इस सूचना का पालन न होने पर इसे परीक्षा में अनुचित साधनों का प्रयोग माना जाएगा और परीक्षार्थी के विरुद्ध कार्यवाही की जाएगी, परीक्षा रद्द करने सहित।
9. पूछे जाने पर प्रत्येक परीक्षार्थी, निरीक्षक को अपना प्रवेश-पत्र दिखाएँ।
10. केन्द्र अधीक्षक या निरीक्षक की विशेष अनुमति के बिना कोई परीक्षार्थी अपना स्थान न छोड़ें।
11. कार्यरत निरीक्षक को अपना उत्तर पत्र दिए बिना एवं उपस्थिति-पत्र पर दुबारा हस्ताक्षर किए बिना परीक्षार्थी परीक्षा हॉल/कक्ष नहीं छोड़ेंगे। यदि किसी परीक्षार्थी ने दूसरी बार उपस्थिति-पत्र पर हस्ताक्षर नहीं किए तो यह माना जाएगा कि उसने उत्तर पत्र नहीं लौटाया है और यह अनुचित साधन का मामला माना जाएगा। परीक्षार्थी अपने बाएँ हाथ के अंगूठे का निशान उपस्थिति-पत्र में दिए गए स्थान पर अवश्य लगाएँ।
12. इलेक्ट्रॉनिक/हस्तचालित परिकलक का उपयोग वर्जित है।
13. परीक्षा-हॉल/कक्ष में आचरण के लिए परीक्षार्थी परीक्षण संस्था के सभी नियमों एवं विनियमों द्वारा नियमित हैं। अनुचित साधनों के सभी मामलों का फैसला परीक्षण संस्था के नियमों एवं विनियमों के अनुसार होगा।
14. किसी भी परिस्थिति में परीक्षा पुस्तिका और उत्तर पत्र का कोई भाग अलग न करें।
15. परीक्षा सम्पन्न होने पर, परीक्षार्थी कक्ष/हॉल छोड़ने से पूर्व उत्तर पत्र निरीक्षक को अवश्य सौंप दें। परीक्षार्थी अपने साथ इस परीक्षा पुस्तिका को ले जा सकते हैं।